

*Прясецька-Устич С.В.,
к.е.н., доцент,
доцент кафедри економічної теорії
Ужгородський національний університет*

ГЕНЕЗИС СПІЛЬНОЇ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС: ПЕРСПЕКТИВИ ТА РИЗИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Анотація. Стаття відображає результати дослідження еволюції САП ЄС, проблем її сучасного реформування в складних умовах рецесії європейської економіки. Автором зроблено спробу проаналізувати основні тенденції модернізації САП ЄС та виокремити чинники впливу на євроекономічну інтеграцію аграрного сектора економіки України. У дослідженні використовувався системний підхід, який передбачає загальнонаукові (діалектичний, наукової абстракції, індукції та дедукції, аналізу й синтезу, закони логіки) та спеціальні економічні (історико-економічний, порівняльного аналізу, статистико-економічний, монографічний) методи дослідження. Виявлено фактори ризику та перспективи адаптації вітчизняного сектора до умов САП ЄС і необхідність інтенсифікації розвитку агропромислового сектору економіки України.

Ключові слова: Спільна аграрна політика Європейського Союзу (САП ЄС), реформа САП ЄС, євроінтеграційні перспективи України, агропромисловий сектор України.

Постановка проблеми. Україна після проголошення незалежності веде пошук власного місця в європейських інтеграційних процесах. Незважаючи на всі суперечності внутрішніх трансформаційних процесів, її поступ об'єктивно спрямований до європейської спільноти.

Європейський вибір відкриває нові перспективи для співробітництва України з розвиненими країнами континенту, інноваційно-економічного розвитку, соціального й інтелектуального прогресу, зміцнення позицій держави в міжнародній системі координат.

У сучасних умовах макроекономічної нестабільності, посилення політичної та фінансово-економічної кризи в Україні аграрний сектор позиціонує в якості «локомотиву», «драйвера» зростання національної економіки, оскільки він забезпечує 14% загального обсягу ВВП України та 37% від загального обсягу українського експорту, підтвердивши статус експортної галузі номер один в українській економіці [10]. Ключем до стабільності та розвитку вітчизняного АПК є підвищення його ефективності, модернізація, покращання інвестиційного та підприємницького клімату.

Для України європейська інтеграція – це шлях модернізації економіки, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника, можливість виходу на єдиний внутрішній ринок ЄС. У політичному аспекті європейська інтеграція детермінує модернізацію правового поля української держави, демократизацію її політичної та інституціональної системи. Співробітництво з ЄС сприятиме наближенню соціальних умов України до високих європейських стандартів, підвищенню рівня життя і добробуту населення.

Адаптація аграрного сектора економіки України до умов та вимог Європейського Союзу є складним та суперечливим процесом. Розвиток інтеграції на європейському рівні – сучасна ознака прогресивних змін у сільському господарстві та порівняно новий напрямок досліджень вітчизняної економічної науки. Європейські орієнтири надають аграрному сектору відповідний вектор розвитку та відкривають нові можливості для відродження сільського господарства, створюють додаткові порівняльні переваги на агропродовольчому ринку в умовах глобалізації економіки та світової продовольчої кризи. Серйозним кроком у позиції поглиблення торговельних відносин між Україною та ЄС має стати Угода про зону вільної торгівлі (ЗВТ), яка сприятиме наближенню вітчизняного аграрного сектора економіки до європейських стандартів, адаптації його до Спільної аграрної політики ЄС (САП ЄС) та розширенню присутності на українському агропродовольчому ринку нових країн – членів ЄС.

Для успішного розв'язання завдань євроінтеграції аграрний сектор економіки України має достатньо передумов: багатий природно-ресурсний та експортний потенціал, значний людський капітал, поступово зростаюча інвестиційна привабливість, збережений уклад сільського життя та багатокітні традиції ведення сільського господарства.

Однак надзвичайно важливим в умовах виходу з економічної кризи є аналіз можливостей, а також ймовірність викликів, які несуть у собі процеси європейської інтеграції для вітчизняного аграрного сектора економіки.

Рівень готовності українського аграрного сектора до умов євроінтеграції порівняно з країнами ЦСЄ, які приєдналися до ЄС у складі останньої хвилі розширення, свідчить, що аналогічних трансформаційних перетворень у нашій країні не відбулося, євроінтеграційний процес в Україні знаходиться на початковій стадії, є маловивченим та, відповідно, вимагає подальшого дослідження теорії інтеграції в аграрній сфері. Це зумовлено специфікою сільського господарства як галузі, її стратегічним значенням для вітчизняної економіки, а також необхідністю його адаптації до вимог реформованої САП ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню конкретних напрямків інтеграції аграрного сектора економіки в умовах його реформування, структурної перебудови та формування пріоритетів євроінтеграційного розвитку присвячено роботи як вітчизняних економістів: О. Бородіної, В. Власова, Ю. Губені, С. Дем'яненка, Т. Зінчук, С. Кваші, І. Кириленка, О. Могильного, Т. Осташко, Б. Пасхавера, П. Саблука, О. Шубравської, Г. Черевка, В. Юрчишина, так і зарубіжних: Т. Джонсона, М. Трейсі, В. Волеса, Г. Волеса, Д. Дайнена, Ш. фон Крамона-Таубадела, Л. Штріве та ін. Отримані ними результати дозволяють сформувати систему знань на євроінтеграційну перспективу вітчизняного аграрного сектора економіки.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак фактичні та очікувані структурні зрушення у

САП, її суперечності, викликані східним розширенням ЄС та світовою рецесією, що значною мірою визначатимуть і перспективність української аграрної сфери та її інтеграцію, практично не розглядаються.

Мета статті полягає в аналізі еволюції європейської інтеграції в аграрному секторі економіки, виявленні суперечностей САП ЄС для прогнозування наслідків ризиків для вітчизняної економіки в процесі адаптації до умов Європейського Союзу.

Вклад основного матеріалу дослідження. Аграрна політика посідає одне з центральних місць у концепції розвитку ЄС. З початку його заснування і до сьогодні формування і здійснення Спільної аграрної політики залишається найскладнішим завданням, пов'язаним з її фінансуванням і непередбачуваними проблемами на міжнародних сільськогосподарських ринках.

Мета САП (Common Agricultural Policy) сформульована як збереження економічного сектора з нестандартними інституційними та соціальними рисами – соціально та економічно неоднорідного, «багатофункціонального» і заснованого на праці членів родини та сімейних фермах, що не дає змоги запровадити тут принципи промислового виробництва та конкурентних ринків. Цілісність і прогресивність САП визначається загальним усвідомленням її базових принципів, обов'язковості виконання умов і досягнення на цій основі компромісних взаємовідносин між країнами – членами ЄС. Результатом проведення такої політики є захисна стратегія модернізації сільського господарства в умовах глобалізації, внутрішньої загрози індустріалізації суспільства та зовнішнього впливу світових конкурентів, зокрема такого торгового партнера, як США.

САП із моменту її зародження (перша половина 50-х років ХХ ст.) була найважливішим консолідуючим чинником для народів Європейського Економічного Співтовариства (ЄЕС). За свою 50-річну історію САП ЄС є найбільш передовою в інтеграційному контексті, вагомою та водночас найбільш затратною порівняно з іншими спільними політиками Європейського Союзу.

Із розширенням у східному напрямку (з 2004 р.) Європейський Союз перетворюється у могутній ринок, який нараховує понад 500 млн. споживачів. Сьогодні це континентальне формування 28 держав із територією 4,325 млн. кв. км, виробництвом сукупного ВВП 16 трлн. дол. США, що становить майже четверту частину світового рівня. Питома вага сільського господарства у ВВП становить біля 2%, у цій галузі зайнято близько 5% працездатного населення. Сільська місцевість займає приблизно 90% усієї території ЄС, де мешкає більше половини жителів Євросоюзу [5].

Етапи формування та розвитку САП нерозривно пов'язані з процесами інтеграції європейських економік від простих до більш складних форм – від зони преференційної торгівлі продовольчими товарами до спільного економічного механізму регулювання аграрної сфери. На початку зародження САП національні уряди зберігали автономію щодо впливу на свій аграрний сектор. Із часом було започатковано наднаціональні інститути регулювання сільськогосподарського виробництва. Вищою формою інтеграції на сьогодні є делегування повноважень щодо САП спеціально утвореним органам управління та іншим інституціям ЄС.

САП ЄС постійно модернізується, спрощується та набуває раціональнішого спрямування. Це допоможе скасувати наявні обмеження для фермерів, аби допомогти їм зреагувати на зростання попиту на продовольство. Так звана «перевірка» Спільної аграрної політики (CAP Health Check) ще більшою

мірою зруйнує прив'язку прямих виплат, що їх отримують фермери, до обсягів виробництва, у такий спосіб дозволяючи фермерам якомога більше слідувати сигналам ринку. Ці зміни звільнять європейських фермерів від непотрібних обмежень та дозволять їм максимально збільшити свій виробничий потенціал.

Реформування САП орієнтоване на забезпечення конкурентоспроможності сільської економіки, збереження і створення нових робочих місць та повноцінний розвиток сільських територій. Процес спрощення повинен відповідати таким цілям політики, як збереження навколишнього середовища, безпека харчових продуктів, зближення та захист фінансових інтересів Союзу.

Аналіз еволюції Спільної аграрної політики ЄС дозволяє спрогнозувати основні тенденції розвитку агропромислового комплексу Євросоюзу та виокремити чинники впливу на сільське господарство України.

Сучасний етап реформування САП характеризується прогресом у домовленостях у рамках СОТ про лібералізацію торгівлі аграрною продукцією, з одного боку, і розбіжностями у рівнях розвитку аграрного сектору окремих країн ЄС, що склалися історично (рівень прямих виплат, продуктивність праці, структура господарств), з іншого – обумовлюють необхідність у регулярному перегляді САП, удосконаленні інструментів політики та визначенні нових цілей. З 2000-х років провідною ідеєю САП стає забезпечення сталого функціонування аграрного сектору ЄС через фінансування розвитку сільської місцевості та посилення вимог захисту довкілля та безпеки аграрної продукції.

Економічна історія генезису САП ЄС дає підстави для деяких узагальнень. Адаптація національних економік європейських країн до правил і стандартів Спільного аграрного ринку – це тривалий процес із недостатньо прогнозованими наслідками, особливо для країн-аутсайдерів. Додатковим ризиком для САП є те, що не розроблено надійного механізму, який би унеможливив перетворення сільського господарства менш розвинених держав у сировинну зону «старого ядра» лідерів Союзу. Країнам ЄС так і не вдалося остаточно узгодити зміни політики в галузі сільського господарства, необхідні для забезпечення розширення ЄС на Схід. Це є свідченням того, що й надалі САП являтиме собою перехідну структуру на шляху від нації-держави до дійсно наддержавної системи, обтяжену різними обмеженнями та національними суперечностями [5].

Отже, інтеграція аграрної політики здійснюється вибірково, з різними швидкостями, залежно від настроїв брюссельської адміністрації. Звідси ведуться інтенсивні пошуки нової моделі САП, стратегічною метою якої буде наздоганяючий розвиток периферій.

Розширення економічного простору, з одного боку, дає конкурентні переваги аграрному сектору Євросоюзу, окремо кожній країні і транснаціональним продовольчим компаніям, а з іншого – викликає появу конфліктів між національними урядами та між ними і Брюсселем, що значно ускладнює перехід до вищої фази інтеграції – створення політичного союзу. Ефективність САП ЄС та регіональної політики піддається гострій критиці всіма без винятку членами Євросоюзу: країнами – донорами Структурних фондів (Англія, Німеччина, Нідерланди); державами, які після 2004 р. почали отримувати меншу допомогу на розв'язання своїх інфраструктурних проблем (Греція, Іспанія, Португалія, Франція) та новими членами – країнами ЦСЄ за те, що коли, нарешті, прийшла їх черга скористатися європейськими благами, то виділених коштів не вистачає для істотного прориву в нарощуванні їх конкурентоспроможності як на суспільному, так і на глобальному агропродовольчому ринках.

Аналіз європейської моделі сільського господарства дає змогу зробити висновок про наявність певних форм конкурентної боротьби, адекватних інструментам САП: між фермерами – за придбання квот, доплат до ціни виробництва та преференцій, відокремлених від господарської діяльності; між державами – за отримання максимальних квот на виробництво продукції та бюджетних асигнувань на підтримку галузі в рамках САП та розвиток сільських територій через Структурні фонди, за мінімізацію своїх внесків до бюджету ЄС і т. д.

Унаслідок взаємодії важелів САП, ринкової поведінки учасників Спільного ринку та впливу чинників глобального масштабу в аграрній сфері відбуваються наступні процеси:

- незворотним є процес концентрації і спеціалізації виробництва, підвищення продуктивності праці на основі впровадження інноваційних технологій;
- товаровиробники змушені виробляти якісні продукти за якомога нижчими цінами;
- жорсткішим став контроль дотримання санітарних і фітосанітарних правил та стандартів і додаткові вимоги щодо хімічної та біологічної безпеки продовольства, адаптації інших технологічних параметрів господарської діяльності до вимог глобального ринку;
- під тиском внутрішніх і зовнішніх факторів спостерігається процес поступової лібералізації раніше частково ізольованого внутрішнього агропродовольчого ринку, посилюється вплив світової кон'юнктури на поведінку європейських товаровиробників.

Про особливу увагу до питань конкурентоспроможності на спільному ринку ЄС свідчить і той факт, що одним із трьох копенгагенських критеріїв членства є наявність у країнах-кандидатах «діючої ринкової економіки та спроможність витримувати тиск конкуренції і ринкових сил у межах Союзу».

Для України в умовах сучасних намірів вступу до ЄС на протязі найближчих років потрібно визначитися, яким шляхом підтримки власного сільськогосподарського товаровиробника вона піде: безконкурентним чи конкурентним. Зрозуміло, що з урахуванням глобалізаційних процесів і сучасних змін у САП ЄС єдино виправданим є конкурентний шлях.

Село та аграрна економіка займають вагоме місце в українському суспільстві. Історично Україна вважалася аграрною. Сьогодні понад 30% населення – сільське. Питома вага зайнятих у сільському господарстві в динаміці дещо знижується, проте залишається на рівні 15%.

Україна щодо природно-кліматичних умов та якості ґрунтів належить до однієї з найсприятливіших для ведення сільського господарства серед країн Європи і навіть світу. За даними ФАО, Україна посіла 1-е місце у світі за експортом соняшникової олії, 2-е – ріпаку та ячменю, 5-е – кукурудзи, 6-е – насіння соняшника, 7-е – пшениці, 9-е – сої. Проте за тваринництвом Україна не входить навіть до двадцятки світових експортерів. Процеси, що відбуваються в сільському господарстві, можна ідентифікувати як системну деградацію. Суттєво зменшився рівень зайнятості, зберігається низька оплата праці, сформувався великий прошарок безробітних і самозайнятих в особистих господарствах.

У 1990-х роках аграрне виробництво та сільські території України значною мірою занепали, проте з 2000-х років спостерігається нарощування виробництва. Найуспішнішими були два роки (2008–2009), коли відбулося істотне зростання у виробництві сільськогосподарської продукції. Паралельно збільшувався й експорт, за 10 років Україна стала лідером за

важливими видами сільськогосподарської продукції на зовнішніх продовольчих ринках [2].

Як свідчать міжнародні порівняння, наведені у табл. 1, Україна має чи не найкращий у світі потенціал земельних ресурсів, який створює передумови для забезпечення добробуту громадян України та конкурентоспроможності у світовому агропромисловому секторі. Відтак, покращання умов торгівлі з ЄС можливо досягти через інтенсифікацію використання наявного в Україні потенціалу земельних ресурсів.

Таблиця 1
Сільське населення та сільськогосподарські угіддя: міжнародні співставлення

Країна (група країн)	Частка сільського населення, %	Частка орних угідь, %	Площа орних угідь на 100 ос., га
Україна	32	56,1	70,2
Росія	27	7,4	85,7
Казахстан	42	8,4	144,8
Бразилія	14	7,2	31,8
США	18	18,6	56,0
Китай	56	11,6	8,2
Індія	70	53,2	13,9
Країни зони євро	27	24,4	18,9
Світ	50	10,7	20,7

Джерело: [5, с. 9]

Україна значно відстає від розвинутих європейських країн за показниками продуктивності праці в аграрному секторі. Першочерговою причиною такого відставання є низький рівень технологій сільськогосподарського виробництва. Скорочення такого розриву в продуктивності праці неможливе без радикального реформування аграрного сектору, залучення масштабних інвестицій, трансферу технологій, реформи професійної освіти. Здійснення таких реформ, своєю чергою, можливе тільки завдяки активній ролі держави та фундаментальних реформ державної політики стосовно розвитку аграрного сектору.

Кардинальні зміни в САП ЄС спрямовані на зниження рівня підтримки виробництва відповідно до вимог СОТ. При цьому варто згадати висловлювання лауреата Нобелівської премії з економіки 2001 р. Дж. Стігліца, який, аналізуючи тенденції глобалізації, справедливо відзначив, що політика СОТ після її створення стала найочевиднішим символом глобальної нерівності і лицемірства розвинених промислових країн. Коли ці країни проповідували і вимагали відкриття ринків та необхідність відмови від субсидування виробництва, самі вони продовжували надавати мільярдні субсидії своїм фермерам [8].

Українським політикам, які прагнуть якомога швидшого приєднання до ЄС, слід чітко усвідомлювати, що перед Євросоюзом реально постала дилема: яким чином зберегти європейську модель сільського господарства і водночас на порядок підвищити його статус на глобальному агропродовольчому ринку. Вірогідніше за все, САП і далі просуватиметься в напрямі системної лібералізації, згорання програм надмірного протекціонізму і буде наближатися до критеріїв і правил СОТ.

Можна прогнозувати, що через 10–15 років САП утратить свою привабливість для європейських держав, які ще не є членами цього регіонального формування, але розглядають (приховано чи відкрито) євроінтеграційну перспективу як суто інвестиційний проект, завдяки якому можна буде залучити додаткові

ресурси для реалізації національного аграрного потенціалу, істотно наростити свою присутність на європейському ринку, підвищити конкурентоспроможність вітчизняних виробників, забезпечити європейські стандарти життя селянам і сталий розвиток сільських територій.

У цьому контексті для України дуже важливо визначитися із власними економічними реаліями, а особливо зі станом людського розвитку в країні в цілому і на селі зокрема. За оцінками міжнародних експертів, одним із факторів, який продовжує створювати проблему Україні на шляху до Європи, є надзвичайно низький рівень життя і деградація людського і соціального капіталу. Враховуючи нинішнє відставання в економічному розвитку, можна зробити припущення, що вступ України до ЄС буде реальним через 20–30 років, якщо такий крок не створить занадто великого тягаря для ЄС. За показником ВВП на душу населення Україна знаходиться в набагато гіршому становищі, ніж Болгарія та Румунія, які в 2007 р. були прийняті в ЄС.

Після вступу України до СОТ (2008 р.) значна частина вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників і переробників утратили конкурентні позиції на внутрішньому ринку, чому не в останню чергу посприяли жорсткі умови СОТ для сільського господарства України, які стали відомі експертам лише після вступу нашої держави до СОТ. Переговори про створення ЗВТ також мають закритий характер, а інформація про їх зміст майже відсутня, що ускладнює завдання оцінки можливого впливу ЗВТ на ринки сільськогосподарських товарів.

Серйозною проблемою для успішної євроінтеграції України є невідповідність рівнів державної підтримки сільського господарства ЄС та України, несиметричність у торгових режимах. Високий рівень підтримки сільськогосподарської галузі в ЄС, з одного боку, та низький – в Україні, з іншого, зумовлюють підвищені ризики від встановлення ЗВТ саме для вітчизняного сільського господарства. Загальний обсяг підтримки аграрного сектору в країнах ЄС у 2013–2014 рр. становив майже 60 млрд. євро щорічно, а це близько 526 євро/га (або 20% від валової продукції АПК). В Україні цей показник балансує в межах 20–30 євро/га [10].

З 1 січня 2016 р. українська економіка функціонує в умовах зони вільної торгівлі з ЄС. Природним наслідком цього є загострення конкуренції по внутрішньому та зовнішніх ринках. Проте ЗВТ – потужний стимул для піднесення вітчизняного агропродовольчого сектору на новий рівень, адже конкуренція є головною рушійною силою розвитку економіки. Зважаючи на значний потенціал агропродовольчого сектору України, прогнозується збільшення експорту до ЄС, за розрахунками науковців Інституту аграрної економіки, у 2016 р. експорт агропродовольчої продукції до ЄС зросте на 492,8 млн. дол. США порівняно з 2015 р. – до 4,7 млрд. дол. США.

Найбільш значущими групами експортованих з України агропродовольчих товарів будуть: кукурудза; насіння олійних культур; матеріали рослинного походження; олія; цукор; меляса; кондироби; пшениця та суміш пшениці і жита; мед; залишки і відходи харчової промисловості. Маючи конкурентні переваги, саме ці продукти визначатимуть реальні обсяги українського експорту до ЄС [10].

Аналізуючи останні політичні події в Україні та значний економічний спад, не варто сподіватися, що інтеграційні процеси між Україною та ЄС розвиватимуться інтенсивніше. Українським політикам необхідно усвідомити, що шлях до ЄС відкритий лише тим державам, які будують Європу у власній країні за стандартами ЄС. Разом із позитивними можливі й

негативні наслідки входження до ЄС. Інша гостра проблема України – забезпечення та гарантування стандартів якості агропродовольчої продукції. Досвід ЄС свідчить, що питання якості продукції є домінуючою проблемою для всіх країн-членів і найбільше – для претендентів на вступ до ЄС. Без суттєвого поліпшення якості продукції не може бути вирішена жодна значна економічна чи соціальна проблема в Україні.

У сучасних умовах для європейської аграрної моделі характерним є посилення вектора сталого розвитку сільських територій. Розв'язання проблеми сільських територій спочатку розглядалося в рамках САП, а згодом вони стали складовою частиною регіональної політики ЄС.

Згідно з класифікацією ЄС, сучасна регіональна політика ніби матеріалізує соціальні й аграрні компоненти в їх тісній взаємодії та взаємозв'язку, а сама є складовою масштабнішої (за цілями, потребою в ресурсах, тривалістю їх окупності тощо) структурної політики.

Незважаючи на те що регіональна політика ЄС формується як окрема сфера і посідає друге місце в бюджеті Співтовариства після САП, вона нерозривно пов'язана із створенням сприятливих умов для сталого розвитку сільських територій. Сучасне планування соціального та економічного розвитку розширеного ЄС та модернізація САП ураховують необхідність активізації інститутів сільського соціалізму, за допомогою яких можливе відродження регіонів, які знаходяться в стані занепаду, поліпшення демографічної ситуації, збереження поселенської мережі та захист природних агроландшафтів.

У зв'язку з необхідністю пристосування до нових міжнародних економічних реалій, процесів глобалізації, пов'язаних передусім із діяльністю СОТ, Спільна аграрна політика ЄС прагне до скорочення субсидування сільськогосподарського виробництва, наближення внутрішніх цін ЄС до світових, перенесення акцентів підтримки на соціальні та екологічні аспекти.

Концепція багатофункціональності аграрного сектору базується на тому вихідному принципі, що сільське господарство слід розглядати не тільки з позиції виробництва сільськогосподарської продукції, а більш широко, з огляду на соціальні та екологічні аспекти.

Країни – члени ЄС уважають, що САП і надалі повинна залишатися єдиною політикою Співтовариства, фінансованою зі спільного бюджету ЄС, та забезпечувати вирівнювання регіональних відмінностей, що зумовлюють різні можливості країн – членів ЄС щодо фінансування розвитку агропромислового комплексу на належному рівні.

Економічна інтеграція України та ЄС передбачає наближення завдань щодо розвитку українського сільськогосподарського виробництва до європейських стандартів. У цьому контексті важливо враховувати сучасні тренди реформування САП, що будуть актуалізувати нові вимоги до продукції, що постачається на європейські ринки: а) скасування виплат фермерам задля підтримки їхніх доходів, натомість видається необхідною концентрація ресурсів на інтенсивному розвитку сільських територій та сумісних із природними умовами видів агровиробництва;

б) поступове скорочення прямих виплат та інструментів регулювання ринку, у перспективі – повне скасування; в) бюджет, призначений на прямі виплати, перенаправляти на фінансування заходів по розвитку сільських територій і популяризацію якісної агропродукції, стимулювання споживання здорових продуктів на території ЄС і за її межами.

Передумовою інтеграції України в ЄС та побудови цивілізованих ринкових відносин з іншими країнами може бути впрова-

дження європейських стандартів життя в Україні, прийняття серйозних зобов'язань у рамках діючих в ЄС та СОТ правил і норм щодо стандартів якості та безпеки агропродовольчої продукції.

Період адаптації національного сільського господарства України до вимог САП ЄС буде досить тривалим і, вірогідно, супроводжуватиметься певними втратами, а подекуди і занепадом сільських територій. Ось чому є необхідними обґрунтована програма адаптації вітчизняного аграрного сектора до вимог ЄС і посилення ролі держави у забезпеченні її реалізації та підтримці агропромислового комплексу через форми і канали, які використовуються державами – членами світового і європейського торгово-економічних союзів.

Упродовж усього періоду державної незалежності України розвиток аграрного сектору залишається одним із основних пріоритетів економічної політики держави. Цій проблематиці присвячено значну кількість наукових публікацій, а на урядовому рівні прийнято ряд програм, спрямованих на відродження українського села та підвищення ефективності функціонування вітчизняного АПК.

Однак на практиці більшість урядових заходів не дали очікуваного ефекту, а окремі позитивні тенденції нівелюються погіршенням соціально-демографічної ситуації на селі, посиленням монополізації аграрного ринку, тінювим обігом земельних ресурсів тощо. Як наслідок, українське сільське господарство залишається одним із найбільш проблемних секторів вітчизняної економіки, а інволюційні процеси на сільських територіях сьогодні перебувають у центрі уваги вітчизняних науковців, політиків.

Натомість у країнах ЄС проведення ефективної САП, розвиток сільських територій забезпечують належний рівень життя їхніх мешканців, а економічні аспекти життєдіяльності європейського села відзначаються багатофункціональністю та сталим зростанням.

Висновки. Аналіз генезису САП ЄС дає змогу зробити наступні висновки. За незмінності природи, фундаментальних принципів і стратегічних цілей, визначених Римськими угодами, первинна (базова) модель САП постійно зазнавала адаптивних трансформацій.

САП пройшла шлях від гарантування цін і доходів фермерів, усебічного нарощування валового виробництва, підвищення його ефективності та конкурентоспроможності до програм, спрямованих на збереження просторових параметрів галузі, скорочення регіональних диспропорцій за показниками доходів товаровиробників, розвитку людських ресурсів аграрної сфери та сільських територій.

Незважаючи на періодичні «торгові війни», які супроводжують САП із перших років її існування, поставлену мету було досягнуто. Європейська модель сільського господарства розвивається успішно, у тому числі в районах із ризикованими умовами виробництва. Значно підвищилась продуктивність праці, суттєві інвестиції спрямовуються на безпеку продовольства, відновлення порушених агроландшафтів і охорону довкілля.

У зв'язку з необхідністю пристосування до нових міжнародних економічних реалій, наслідків світової фінансово-економічної кризи САП ЄС прагне до скорочення субсидування сільськогосподарського виробництва, наближення внутрішніх цін ЄС до світових, перенесення акцентів підтримки на соціальні та екологічні аспекти. Реальними кроками в цьому напрямку стала зміна концептуальних підходів до фінансової підтримки сільського господарства. Новітня аграрна політика європейських держав – сприяння сільськогосподарській ево-

люції та забезпечення поступального сільського розвитку, основа якого – розвиток людського капіталу.

Україна є достатньо перспективним партнером ЄС для створення ЗВТ. Аграрний комплекс України є одним із важливих мотиваторів для ЄС щодо укладання угоди про поглиблену ЗВТ між Україною та Євросоюзом. Україна має багаті природні ресурси та людський капітал, а також історичні традиції аграрного виробництва, при цьому вона безпосередньо межує з ЄС. Серед конкурентних чинників українського АПК – природні переваги у виробництві певних видів сільськогосподарської продукції (зернові, олійні культури, цукровий буряк, овочі та фрукти тощо) для внутрішніх потреб та зовнішніх ринків.

Однак сучасна модель функціонування сільськогосподарського виробництва не спроможна робити суттєво якісний стрибок у своєму розвитку, забезпечити вирішення соціально-економічних проблем села, реалізувати повною мірою той потужний природно-ресурсний потенціал, яким володіє галузь. Цьому заважає низка системних перешкод, які не вдалося подолати протягом тривалого періоду реформування АПК. Економічна модель розвитку національної економіки, орієнтована на сировинний експорт, яка залежить від світових кон'юнктурних коливань, себе вичерпує. Без модернізації та серйозних структурних зрушень, реіндустріалізації економіки досягти поставленої мети – євроінтеграції – практично неможливо.

Україна на відміну від ЄС не має чіткої, адекватної сучасним викликам та загрозам, агропромислової політики. Цей чинник у перспективі матиме значний негативний вплив на конкурентні позиції українського аграрного сектору у світі та посилюватиме вразливість АПК до зовнішніх та внутрішніх впливів. Разом із тим українська влада має враховувати зростання ризиків зниження конкурентоспроможності українського АПК у результаті лібералізації взаємовідносин з ЄС через зростання ефективності аграрного сектору ЄС в результаті реформування САП.

Це актуалізує необхідність проведення наукових досліджень, пов'язаних із пошуком фундаментальних причин низької ефективності втілюваної в Україні економічної політики з метою наближення рівня розвитку українського аграрного сектору та сільських територій до стандартів ЄС.

Література:

1. Аграрний сектор України на шляху до євроінтеграції: [монографія] / За ред. О.М. Бородині. – Ужгород: ІВА, 2006. – 496 с.
2. Зінчук Т.О. Європейська інтеграція: проблеми адаптації аграрного сектора економіки України: [монографія] / Т.О. Зінчук. – Житомир: ДАУ, 2008. – 384 с.
3. Молдаван Л.В., Шубравська О.В. Інвестиційні пріоритети у сфері розвитку агропромислового виробництва України та механізми їх реалізації / Л.В. Молдаван, О.В. Шубравська // Економіка України. – 2015. – № 4. – С. 78–87.
4. Осташко Т. Ризики для сільського господарства від встановлення зони вільної торгівлі з ЄС / Т. Осташко // Економіка України. – 2011. – № 3. – С. 57–69.
5. Спільна аграрна політика Європейського Союзу: можливості та виклики для України – К.: НІСД, 2011. – 19 с.
6. Трейси М. Сельское хозяйство и продовольствие в экономике развитых стран: введение в теорию, практику и политику / М. Трейси; пер. с англ. – СПб.: Экономическая школа, 1995. – 431 с.
7. Шубравська О.В. Сільськогосподарське виробництво України: нові можливості та виклики розвитку / О.В. Шубравська // Економіка України. – 2015. – № 5. – С. 40–51.
8. Cihelkova, E. a kol. «Evropska integrace – Evropska unie», Praha, 2004. – 396 s.

9. Colman, D. (2001): The Common Agricultural Policy. In Artis, M., Nixon, F. (eds.), The Economics of the European Union. Oxford: Oxford University Press, P. 97–124.
10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.iae.org.ua.

Пясецкая-Устич С.В. Генезис общей аграрной политики ЕС: перспективы и риски для Украины

Аннотация. Статья отражает результаты исследования эволюции САП ЕС, проблем ее современного реформирования в сложных условиях рецессии европейской экономики. Автором предпринята попытка проанализировать основные тенденции модернизации САП ЕС и выделить факторы влияния на евроэкономическую интеграцию аграрного сектора экономики Украины. В исследовании использовался системный подход, который предусматривает общенаучные (диалектический, научной абстракции, индукции и дедукции, анализа и синтеза, законы логики) и специальные экономические (историко-экономический, сравнительного анализа, статистико-экономический, монографический) методы исследования. Выявлены факторы риска и перспективы адаптации отечественного сектора к условиям САП ЕС и необходимость интенсификации развития агропромышленного сектора экономики Украины.

Ключевые слова: совместная аграрная политика Европейского Союза (САП ЕС), реформа САП ЕС, евроинтеграционные перспективы Украины, агропромышленный сектор Украины.

Piasetska-Ustych S.V. Genesis of Common Agricultural Policy of the European Union – prospects and risks for Ukraine

Summary. This paper reflects the results of a study on the EU CAP evolution, the problems of modern reforms in difficult recession of the European economy. The author attempted to analyse the main trends of EU CAP modernization and isolate the factors that influence the European economic integration of the agricultural sector of Ukraine. The study was done via application of system approach that provides general scientific (dialectic, abstraction, induction and deduction, analysis and synthesis, the laws of logic) and special economic methods (historical, economic, comparative analysis, statistical and economic, monographic). Have been identified the factors of risk and prospects of the domestic sector adaptation to the conditions of EU CAP and the need to intensify the development of the agricultural sector of Ukraine.

Keywords: Common Agricultural Policy of the European Union (EU CAP), reformation of EU CAP, integration prospects of Ukraine, the agricultural sector of Ukraine.